

KADINLARIN TOPLUMSAL ALANDA GÜÇLENMESİNE BİR ÖRNEK: “YAĞLAR KÖYÜ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ”

Firdevs GÜMÜŐÖĞLU*

ÖZET

Ülkemizde, her geçen yıl tarımsal alanda üretim yapan kesimlerin yoksulluğu ve hoşnutsuzluğu derinleşmektedir. Küreselleşme sürecine bağlı yapısal uyum programları bu yoksulluğu artıran önemli bir etkidir. Tarımsal üretimde girdilerin artışı ile ürünlerin pazarlanması sonucu elde edilen gelir arasında uçurum, köylüleri arayışlara yöneltmiştir. Bu arayışların başında, köyden göç etmek, toprağını satmak, ürün çeşitliliğini artırmak, eski ürünlerin yerine maliyeti düşük olan ürünleri yetiştirmek, bankadan kredi almak vb. gelmektedir. Bunun yanı sıra köylüler, kooperatifler kurarak yoksulluğa direnmeye çalışmaktadırlar.

Bu çalışma çerçevesinde, İzmir’in Kiraz ilçesi Yağlar Köyü’nde yaşıyan kadınların, ailelerinin yoksullaşma sürecini durdurmak ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla giriştikleri kooperatifleşme deneyimi ele alınacaktır. 103 üyeli bir kooperatif kuran köylü kadınlar, köyde modern ahırlar yaptırmış ve bir süt toplama merkezi açmıştır. Aynı zamanda aldıkları kurslar sonucu bilimsel yöntemleri öğrenerek, sağlık koşullarına uygun bir biçimde üretim yaparak büyük bir firmaya süt satmaktadırlar.

Bu çalışmada, kooperatif üyesi kadınlar ve eşleriyle görüşmeler yapılmış ve sözlü tarih yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’nin kırsal alanda kurulan ilk kadın kooperatifi olan Yağlar Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi; kadınların hem ekonomik alanda, hem de toplumsal yaşam içinde güçlenmelerinin araçlarını örneklemektedir. Kadınların toplumsal alanda güçlenmesi, üretim içindeki konumu ve bu konuma bağlı olarak geliştirdiği stratejilerle oldukça ilintilidir. Bu bağlamda Yağlar Köyü Kadın Kooperatifi üyesi köylü kadınlar; yerel yöneticilerden, devleti yönetenlere, bankalara dek çeşitli kişi ve kurumlarla yüz yüze gelmiş, basın ve kamuoyunun dikkatini çeken öznel haline dönüşmüş, aile içindeki konumlarında ve bireysel gelişmelerinde dikkate değer bir değişim yaşamışlardır. En önemlisi de, (kendi deyimleriyle) “güvenli” olmuşlar ve dayanışmayı öğrenmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Politika, Kooperatif, Kadın Emeği, Öz-

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, firdevs.gumusoglu@gmail.com.

güven, Saygınlık.

AN EXAMPLE OF WOMEN'S SOCIAL EMPOWERMENT: THE VILLAGE OF YAĞLAR AGRICULTURAL DEVELOPMENT CO-OPERATIVE

ABSTRACT

In Turkey, the poverty and discontent of agricultural producers increases year by year. An important factor in this increase of poverty is the structural adaptation programmes related to the process of globalization. The growing gap between the increasing input in agricultural production and the income that the villagers gather from selling their products, force them to look for a solution. The foremost outcomes of this search are migration from the village, selling the land, increasing the number of products, growing low-cost products instead of the old products, obtaining a loan from the bank, etc. In addition to these, villagers have become to resist against poverty by founding co-operatives.

The present article deals with the founding of a co-operative by women living in the village of Yağlar, district of Kiraz, province of Izmir, in order to halt the impoverishment of their families, and to reach a higher standard of living. The village women, who founded a 103-member co-operative, built modern barns and opened a milk collection centre in the village. At the same time, the women learnt scientific methods by attending courses, and have thus been able to produce in accordance with health instructions and sell their milk to a large corporation.

For the present research interviews have been held with the co-operative member women and their husbands, and the oral history method has been applied. The Village of Yağlar Agricultural Development Co-operative, which is the first agricultural women's co-operative in Turkey, is an example of women's empowerment both economically and socially. The women's social empowerment is notably connected with their position in the production process and the strategies they developed related to this position. Within this context, the village women that are members of the co-operative have met with public authorities on both local and national level, and with various people and authorities such as banks, have attracted the attention of the press and the public, and have experience a noteworthy change in their positions within their families and in their personal developments. The most important change, however, is the fact that they have become – in their own words – “confident” and that they have learnt solidarity.

Keywords: Agricultural Policy, Co-Operative, Women's Labour, Self-Confidence, Respect.

GİRİŐ

Küreselleşme ve Türkiye Tarımı

İçinde yaşadığımız yüzyıl, küresel düzlemde sorunların ortaya çıktığı ve derinleőtiđi bir yüzyıldır. Küreselleşme ile birlikte sermayenin dolaşım hızı artmış, üretimin yeniden örgütlenmesi gündeme gelmiş, bilişim teknolojisinin her alanda kullanılması söz konusu olmuştur. Üretimin gelişmiş merkez ülkelerden çevre ülkelere kayması ve esnek üretim sürecine girilmesi, emeğin büyük boyutlu örgütlenmesinin koşullarını ortadan kaldırmıştır: “Dünya ekonomisinde görülen yeniden yapılanmaya duyulan gereksinimin temel nedeni, 1970’li yıllarda dünyanın pek çok ülkesinde yaşanan ekonomik bunalımdır. Özellikle gelişmiş ülkelerde üretkenlik artışında kaydedilen yavaşlama, kapasite kullanma oranlarında azalma, yüksek enflasyon ve yükselen işsizlik, bunalımın en belirgin özellikleridir. Üçüncü Dünya ülkeleri de borç krizine girmişler ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar ve uluslararası finans kuruluşlarının tavsiye ettikleri çözümleri içeren yapısal uyum politikalarını benimsemişlerdir.”¹Yapısal uyum politikaları çerçevesinde, çevre ülkelere dayatılan politikalar ulus devletlerin kurumlarının etkisizleşmesine ve ekonomilerinin borçlanmaya dayalı bir hal almasına neden olmuştur. Bu ülkelerin dış borç yükünün artmasına neden olmuştur.² Böylelikle çevre ülkelerdeki orta ve küçük işletmelerin iflasına ya da küresel sermaye için üretime geçmelerine, kamu kuruluşlarının özelleştirilmesine, tarımsal alanda yoksulluğun artmasına yol açan bir süreç yaşanır.³ Makalemizin çerçevesinde konuya baktığımızda ise, ülkemizde tarımsal alanda verimlilik düşmüş, üretim sürecinde girdiler yükselmiştir. Ülkemiz için önemli bir gelir kaynağı olan, şekerpancarı, pamuk, tütün vb ürünlerin ekimi kademeli olarak azalıp, sonra ortadan kalkmıştır. Bu durumda, kırsal kesimde yoksulluk derinleşmiş ve bundan da en çok küçük toprak sahipleri ve topraksız köylüler etkilenmiştir. Böylece Türkiye tarımı, yapısal uyum politikaları ve özellikle gümrük birliği anlaşması sonucunda önemli oranda

¹ Yıldız Ecevit, “Çalışma Yaşamında Kadın Emeğinin Kullanımı ve Kadın Erkek Eşitliği”, Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2000, s.122

² Michel Chossudovsky, Yoksulluğun Küreselleşmesi, Çev: Neşenur Domaniç, Çiviya-zıları, İstanbul, 1999, s.15

³ Michel Chossudovsky, Age, s.18

kan kaybetmiştir: 1963–1980 yılları arasında tarımsal büyüme hızı yüzde 1,8 iken, 1981–1998 yılları arasında yüzde 1,3’e ve 1999’da ise -4,6’a gerilemiştir. Aynı şekilde tarımın dışsatımdaki payı da; 1980’de yüzde 57, 1997’de yüzde 10,2, 1998’de yüzde 10,0’a düşmüştür.⁴ Kazgan, TEKEL’in sigara, Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ’nin şeker üretimindeki ‘monopol’ gücünün 1980’li yıllarda kaldırıldığını, bir yandan halkın Virjinya tütünlu yabancı sigaralara alıştırıldığını, öte yandan da yabancı (ABD) tütün ithalatının arttığını belirtmektedir: “2000’li yıllara gelindiğinde yabancı tütünün, toplam tütün tüketimindeki payı yüzde 40’a varmış, yabancı sigara tekellerinin yerli ortaklarla ürettikleri sigaralar iç pazarı tutmuştu. Türkiye’nin en yoksul kesimi arasındaki yerli tütün üreticileri gelir yitirmektedir, çorak toprakta yetişen bu ürünü ikame edecek ürün (henüz) görünürde yoktur.”⁵ Ülke tarımı ciddi boyutta yapısal sorunlar yaşamaktadır. Bunlar ana hatlarıyla şöyle sıralanmaktadır: Yeterli oranda verim artışının sağlanamaması, pazarlama kanallarında yaşanan sıkıntılar, istenen kalitede ürünün piyasalara ve işleme sanayine sunulamaması ve tarımsal üretimin ekonomik ölçeklerdeki tarım işletmelerinde yapılamaması nedeniyle tarımsal gelir ve sermaye birikiminin gerektiği gibi artırılmaması vb. sorunlar sayılabilir.⁶ Bunun yanı sıra bu alandaki örgütlenme yetersizliğinin sorunların katlanarak artmasına neden olduğu bilinmektedir. Ülkemizde kooperatiflerin yeterince güçlü olmaması da, sorunlara çözüm üretmede engeller oluşturmaktadır. AB ülkelerinde bitkisel ve hayvansal üretimde, özellikle süt ve süt ürünleri, et ve et ürünleri, sebze ve meyve gibi alanlarda, büyük boyutlardaki pazarlama işlevleri tarımsal kooperatifler aracılığıyla yapılmaktadır. Ayrıca gübre, ilaç, yem, tarımsal alet-ekipman gibi üretim girdilerinin sağlanmasında ve bunların üreticiye ulaştırılmasında, dağıtılmasında kooperatiflerin payı yüksektir.⁷

Kadın Emeği ve Kooperatifler

Tarımsal alanda yaşanan bu geriye gidişin, küçük üretici ve topraksız köylüyü etkilediğini belirtmiştik. Ecevit’e göre, yapısal uyum politikalarının

⁴ Gökhan Günaydın, Küreselleşme ve Türkiye Tarımı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, Ankara, 2002, s. 84-85

⁵ Gülten Kazgan, Tarım ve Gelişme, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 401

⁶ Nermin Kızıldağ Nergis, Türkiye’de 1980 Sonrasında İzlenen Tarımsal Kooperatifçilik Politikaları ve İzmir İlindeki Uygulamaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, EÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2001, s. 3

⁷ Nermin Kızıldağ Nergis, Age., s. 10

toplumsal etkileri özellikle dikkat çekicidir: “Yoksullar, kadınlar ve çocuklar bu politikanın olumsuz etkilerini en çok yaşayan kesimlerdir.”⁸ Ülkemizde yoksulluğun derinleşmesi, istihdam alanlarının sınırlı olması, kadınları hem bireysel düzeyde, hem de örgütlü olarak seslerini duyurmaya ve yaşam koşullarını iyileştirmek için çözüm arayışlarına yöneltmiştir: “1990’lardan başlayarak kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşların kadın girişimciliğini geliştirmeye dönük ilgi ve etkinliklerinde artış gözlenmektedir. Bu gelişme, Türkiye’de kadınların ekonomik etkinliklere katılımını geliştirmek çerçevesinde kadın girişimciliğine yönelik artan bir ilginin sonucu olarak değerlendirilmelidir.”⁹ Bu ilginin artışında 1980’lerde yükselen kadın hareketinin toplumsal ve kurumsal düzeyde yansımalarının etkisinin olduğu da bir gerçektir. Artık hemen her kurum ve örgüt bir biçimde “kadın sorununa” yer vermek, sorunların saptanıp çözümler üretilmesi gerçeği ile karşı karşıya kalmıştır. Günümüzde kadın girişimcilerin niceliksel artışının, önümüzdeki yıllarda bilinçli politikalarla niteliksel değişime yol açacağı görülecektir. Kadınların özellikle kendi kurdukları kooperatiflerde bir araya gelmeleri, ekonomik olduğu kadar toplumsal açıdan çok boyutlu bileşenleri ve değişimi içeren bir olgudur. Çünkü Dünyanın hemen her yerinde kadınlar, kırsal alandaki yoksul hanelerin ekonomilerinde ve yaşamın sürdürülmesinde dikkate değer bir rol oynar.¹⁰ Buna karşın kadınların üstlendikleri bu rol hem toplum, hem de kendileri tarafından görünmez sayılır. Kadınların önderliğindeki örgütlenmeler, kadın emeğinin görünmezliğini ortadan kaldırmasının yanı sıra, kadınlarda büyük bir bilinç sıçramasına ve toplumsal yaşamda güçlenmelerine neden olmaktadır.

Ertürk, girişimciliğin bir kişilik yapısı ve yaşam biçimi olarak kadınları betimlediğini belirterek, hangi sınıftan olursa olsun kadınların geleneksel olarak en temel işletme sayılan hanenin idaresini üstlendiğini ve çoğu kez kıt kaynaklara rağmen bu idarede başarılı olduğunu söyler. Buna karşılık, Ertürk’ün dediği gibi toplum tarafından bu girişimcilik, girişimcilik olarak algılanmaz. Bunlar ekonomik değeri olmayan, kadınların “doğal” görevleri arasında sayılır ve bu alanda harcanan emek de görünmez kılınır. Ertürk,

⁸ Yıldız Ecevit, “Çalışma Yaşamında Kadın Emeğinin Kullanımı ve Kadın Erkek Eşitliği”, Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2000, s. 123

⁹ Yıldız Ecevit, Türkiye’de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım, <http://www.oit.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/kadingirisim.pdf>

¹⁰ <http://www.ilo.org>

kadınların pazara yönelmelerinin önündeki engelleri ana hatlarıyla şöyle sınıflandırmaktadır: “Toplumsal kimlik ve yükümlülükler”, “bilgi beceri eksikliği”, yasal düzenlemeler ya da kurumsallaşmış geleneksel uygulama biçimleri”¹¹ Yine Ertürk’ün belirttiği gibi, “kadın girişimcilerin desteklenmesi ve özendirilmesi özel bir siyasal müdahale alanı olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu yönde oluşturulacak politika ve programların temel amacı sadece kadınların emeğini pazara çekmek değil, bu süreç içinde, kadını güçlü kılmak olmalıdır.”¹²

Kadınların, geleneksel örgütlenme biçimleri yerine kendi inisiyatifleriyle kurdukları örgütlenmelerde, Ertürk’ün vurguladığı gibi sadece kadın emeği pazara çekilmemekte, aynı zamanda kadınların güçlenmesi sağlanmaktadır. Bunlar arasında özellikle kooperatifler, kadın emeğinin örgütlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde kadın kooperatiflerinin sayısında geçmiş yıllara göre artış söz konusudur.¹³ Kooperatifler; küçük üreticilerin girdi ve kredi gereksinimlerinin karşılanmasını, üretilen ürünlerin değerlendirilerek en uygun fiyattan satışının sağlanmasını, üretici-tüketici arasında pazarlama zincirini kurarak, aracı kârların ortaklara geçmesini ve ortakların her türlü tüketim maddelerinin ucuza ve kaliteli olarak karşılanmasını amaçlar.¹⁴ Türkiye’de kırsal kesimde kooperatifçiliğin geliştirilmesine, planlı kalkınma döneminde özel önem verilmiş ve kırsal alandaki sosyo-ekonomik yapının değiştirilmesinde kooperatifçiliğin geliştirilmesi amaçlanmıştır.¹⁵ Genel olarak bakıldığında kooperatifleşme tarım kesiminde ekonomik olduğu kadar, sosyal ve kültürel yönden de bir takım kazanımlar sağlamaktadır. Kızıldağ Nergis’e göre bu kazanımların en önemlileri şöyle sıralanabilir: Bireyler arası güven, dayanışma, iletişim, adalet, hoşgörü, saygı, sorumluluk bilinci, açıklık, özgürlük, katılımcılık, eleştirebilme yeteneği, dürüstlük gibi değerlerdir... Bu değerler nedeniyle de birçok ülkede kooperatiflerin demokrasi okulu niteliğini hak ettiği görülmektedir.¹⁶

¹¹ Yakın Ertürk, “Kadın Girişimcilerinden Girişimcilikte Örgütlü Dayanışma Yaklaşımı: Hindistan’dan Bir Örnek”, İÜ Kadın sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı: 2, Yıl: 1994, İstanbul, s. 61

¹² Yakın Ertürk, Agm., s. 62

¹³ Yıldız Ecevit, Türkiye’de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım, <http://www.oit.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/kadingirisim.pdf>

¹⁴ **kırsal_kalkınma_politikalari_bulentg.pdf** -, s. 6

¹⁵ Nermin Kızıldağ Nergis, Age., s. 3

¹⁶ Nermin Kızıldağ Nergis, Age., s. 405-424

Kırsal Alanda İlk Kadın Kooperatifi

Kooperatifler; ekonomik, toplumsal ve kültürel yönden olumlu katkıları olan örgütlenmeler olmakla birlikte, günümüzde küreselleşme politikaları çerçevesinde yaşanan yoksulluğa direnme örgütlenmeleri olarak da kabul edilmelidir. Bunun yanı sıra, Kızıldağ Nergis'in dikkat çektiği gibi, kooperatifler demokrasi okulu olarak da işlev görmektedir. Bu niteleme özellikle kadınların kurdukları kooperatifler için geçerlidir. Çünkü kadınlar, ezilen cins olarak, üretme, güçlenme ve değişme olanaklarını bu kurumsal yapı içinde bulabilmektedirler. Bu yazının eksenini oluşturan, kadınların kurduğu Yağlar Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nde "demokrasi okulu" benzetmesine uygun bir örgütlenme gerçekleşmiştir. Kooperatif, kadınlar tarafından kurulmuştur ve kadınları destekleyen bir proje çerçevesinde kurulduğu için erkekleri üye olarak kabul etmemektedir. Fakat kurucu kadınların belirttiğine göre, sınırlandırılmış bir proje olmasaydı da, erkekleri üye yapmak istemeyen bir yapı bulunmaktadır. Çünkü kadınlar, ilk kez kooperatif aracılığıyla kendi güçlerini, düşüncelerini, sözlerini ve yaşam alanlarını yaratma olanağına kavuşmuştur. Bu nedenle de, erkeklerin "işlerine karışması" halinde, işlerin "alabora" olacağını belirtmektedirler. Yağlar Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Başkanı Necibe Tuğrul, kadınlarla çalışma nedenini şöyle anlatmaktadır: "Kadınlarla çalışmak daha güzel bir şey... Mesela bana diyorlar ki 'Erkek ortak niye almıyorsunuz?' . Şimdi, biz erkek aldığımız zaman, bizim işlerimizi alabora yapar, işlerimize engel olmaya çalışırlar dimi? Valla, erkeklerimiz, şimdi benim fikrime kalırsa... Erkekler, ne de olsa bayanların şeyinde kalmak istemezler, yönetiminde... Her şeyde onlar söz sahibi olmak isterler. Biz bayanlar olarak kurduğumuz için, ortak sayımızı da bayan olarak almak istiyoz. Yani hiçbir şekilde! Kamyon süren bayanımız olsa, şoförümüz de bayan olsun istiyoz aslında... Ama, süt güğümleri ağır oluyo ya, bayanlara zor olur..."¹⁷ Görüldüğu gibi söz konusu yargı, kadınların yaşam deneyimlerinin sonucunda dile gelmiştir. Bu nedenle de kadınlar, aralarında kurdukları imece temelli dayanışmanın, erkek egemen tutumlar nedeniyle engelleneceği, zarar göreceği kaygısını taşımaktadır. Onların aralarında geliştirdikleri dayanışma ve özgüven kazanma sürecine aşığıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

¹⁷ Necibe Tuğrul'la Firdevs Gümüşoğlu'nun 23 Ekim 2005'te Yağlar Köyü'nde yaptığı görüşmeden.

Yağlar Köyü, 2003 yılına dek çevre köylerden farklı olmayan bir köydür. 2003 yılında Yağlar Köyü'nde yedi kişiden oluşan bir kadın grubu kooperatif kurmaya karar verir ve köy ülke çapında ilgi odağı haline gelir. Daha önce de değinildiği gibi, bu kooperatif kırsal alanda kurulan ilk kadın kooperatifidir ve kısa sürede dikkate değer başarı göstererek örgütlenir. Kooperatifin kuruluş sürecinde sadece köylü kadınlar değil, köy de ilgi odağı haline gelir. Önce, Kiraz İlçesi Kaymakamı ve İlçe Tarım Müdürü köyü ziyaret eder, sonra da Ankara'dan yetkililer... “Şimdi biz bu yedi bayan başvurduk ya, dilekçeyle kooperatif için... Bi gün kaymakam beyle, ilçe tarım müdürü merak etmiş bizim kim olduğumuzu. ‘Kim bunlar, bu gerçek mi şaka mı, bi gidelim öğrenelim’ demişler. Buraya geldiler, burada köy odası vardı, orayı muhtarlıktan istedik gelen misafirimizi ağırlamak için. Daha genel kuruldan geçmemişiz, sadece evraklar hazırlanıyo... Projeler daha tamamlanmadı. Hangisinin kaymakam olduğunu hangisinin müdür olduğunu bilmiyoz. Kendimizi sıraya durduk, hangimiz başkan hangimiz üye tanıttık. Dedik ki, ‘bu gerçek, biz buna gönüllü olarak el attık’¹⁸ Bu ziyaretin ardından, kooperatif bakanlık düzeyinde ilgi çeker ve 12 Mart 2004’de kooperatifin açılış töreni yapılır. İki bakan ve çok sayıda katılımcıyla birlikte kooperatif açılır. Yağlar Köyü ve kadınları ile ilgili haberler medyada yerini alır. Bu arada; törene kadar köyün yolları onarılır, asfaltlanır ve on yıllardır köye girmeyen hizmet gerçekleşir.

Yağlar Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'nin örgütlenme deneyimine geçmeden önce, kooperatifin kuruluşuna dek köylünün yaşam koşullarına göz atmakta yarar bulunmaktadır. Yağlar Köyü, İzmir'e 125 km uzaklıktaki Kiraz ilçesine bağlı bir Yörük köyüdür. Köy ile ilçe arasında, ilçe ve çevre iller arasında ulaşım düzenli olarak yapılmaktadır. Köyde 130 hane bulunur. Nüfusu ise 580 kişiden oluşmaktadır. Köyde eğitim düzeyi oldukça yüksektir. 1990'lara dek çok sayıda genç; hâkim, doktor, mühendis, öğretmen, hemşire vb alanlarda eğitim görüp, köyünden ayrılmıştır. Yağlarlılarda, eğitimi, toplumu dönüştürücü ve refah düzeyini artırıcı bir etken olarak görme eğilimi oldukça güçlüdür. Buna karşın Yağlarlılar, çocukların eğitiminin 1980'lerden, özellikle 1990'lardan sonra kendileri için oldukça masraflı hale geldiğini belirtmektedirler. Bununla birlikte, köylüler gerekirse ellerinde satılabilecek ne varsa satıp çocuklarını okutmak istediklerini söylemektedirler.

¹⁸ Necibe Tuğrul'la Firdevs Gümüşoğlu'nun 23 Ekim 2005'te Yağlar Köyü'nde yaptığı görüşmeden.

Köylülerle yaptığımız görüşmelerden edindiğimiz bilgiye göre, Yağlar'ın geçim kaynakları kuruluşundan bu yana çeşitlilik göstermektedir. Kaynak kişilerden Hüseyin Dirik'in verdiği bilgiye göre, 1970'lere dek Yağlar Köyü'nde temel geçim kaynağı hayvancılık, pamuk ve tütündür. Özellikle küçükbaş hayvancılık yapılıır. 1970'lerden itibaren yeterince gelir getirmemesi sonucu pamuk ve tütünün yanı sıra "sulamalı tarıma" geçilir. Pazara yönelik sebze ve meyve yetiştirmeye başlanır. Bununla birlikte pamuk ve tütün üretiminden elde edilen gelir o yıllarda önemini korur. Hüseyin Dirik köyün ürün çeşitliliğine gidişini, üretim biçimindeki değişimini ve köylünün artan yoksulluğunu şöyle yorumlamaktadır: "Bu köyde tütün olurdu... Yedi sekiz köyden buraya tütün işlemeye gelirlerdi. Yatılı gelirlerdi... O kadar çok tütün olurdu ki! Şimdi bir balya tütün bulamazsın. Tütünü dışarı kaydırıldılar... Ürünün önüne bin türlü engel çıkarınca, pazar bulamayınca, para kazanamayınca kendiliğinden çekip gidiyo... Siz buraya geldiniz, bir ekmek parası kazanmaya baktınız, gördünüz bir ekmek parası yok. 'Biz dışarı gidelim diyeceksiniz.' Tütün de öyle işte, şey koydular... Kota koydular... Bir kilo tütün yok şimdi. Yemiş (incir FG.) bahçeleri de, iklim şartlarından dolayı... (Artık yemişin de yetişmediğini söylemektedir. FG) Pamuk için de aynı şey... Dünya'nın en iyi pamuğu buralarda yetişirdi. Çıkıp televizyonlara her yıl ihracat şu kadar artmış diyolar, neyle artmış? Tekstille artmış, tekstil neyle yetişiyo, kökü ne tekstilin? Pamuk! Sen dünyanın en iyi pamuğunu, sende yetişeni alma, git başka yerden pamuk al. Tekstil de ölür bundan sonra, bunu da bilin! Tekstil de kalmaz bundan sonra. Çünkü sen, ana maddesinde dışarı bağımlı oluyon. Üç dört seneye kadar pamuk ekiyoduk. Sıfırlandı. Kap kapacağımızı alıp İstanbul'a mı gidelim köylü olarak... Alternatif olarak hayvancılığa gidiyoz, acizlikten..."¹⁹ Hüseyin Dirik'in dile getirdiği ürünlerin para etmemesi, kota konması, dış pazarlara bağımlılık, yoksullaşma süreci ve "acizlik" durumu söz konusudur. Kooperatif Başkanı Necibe Tuğrul, kooperatif kurulana dek yaşıadığı ekonomik sıkıntıyı şöyle özetlemektedir: "Ürünlerimiz para etmediğinden, durumumuz günden güne çok kötüye gitmeye başladı. Zararı kapatmak için hayvanlarımızı satmak zorunda kaldık. Mesela karpuz para etmedi 2001'lerde falan, o zaman sattık. O zamanlar, durumumuz çok kötüye gitmeye başladı..."²⁰

¹⁹ Hüseyin Dirik'le Hasan Güler'in 17 Mayıs 2006'da Yağlar Köyü'nde yaptığı görüşmeden.

²⁰ Necibe Tuğrul'la Firdevs Gümüşoğlu'nun 23 Ekim 2005'te Yağlar Köyü'nde yaptığı

Kooperatif kurucularından Ayten Seçen de kooperatif kurulmadan önce yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır: “Yetiştirdiğimiz sebzeler ürünler para etmedi... Karpuz yetiştirdik tarlada kaldı, götürdük Ödemiş’e satmaya, alan olmadı, emeğimizi karşılamadı döküldü... Yollarda kaldı, tarlada zebil oldu... Ondan sonra affedersin, eşekler dahi yemedi! Hayvanlara da getirip, yedirmiyoz biz... Hayvanlarda gaz yapıyor, hayvana dokunuyor... Bu şekilde bütün emeklerimiz gitti, bunun çifti var, suyu var, gübresi var çapası var... Yani bütün işçiliğimiz gitti. Mesela ben üç dönüm yaptım, bir arkadaş on dönüm yaptı, bir arkadaş yedi dönüm hep böyle tarlalarda kaldı sıcaklar eritti. Böyle yavan gitti. O yüzden bi daha ziraatçılık yapmayı canımız istemedi. Bu çiftçinin emeği nereye gidiyo, tarlada kalıyo... Cebimizde para kalmadı, tarlaya işçiye vermek için, gübreye vermek için, yani battık... Ben sigorta paramı ödeyemedim, elimdeki traktörü sattım, sigortayı verdim. O yüzden bu kooperatif kuruluyor ya, dedik ki hayvan biraz para ediyö, hayvancılığa dönersek yetiştiririz hayvanları... Hiç değilse tarlaya mısır ekeriz, alır onu yediririz...”²¹ Görüldüğü gibi Yağlar Köyü, 21. yüzyıla çok boyutlu sorunlarla girer ve yoksullukları katlanarak artar. Kooperatifle birlikte kadınlar kötüye giden bu durumu ortadan kaldırmakla kalmaz, umudun üretildiği bir biçime dönüştürürler. Ayrıca, köyde dayanışma artar, aile içi işbölümünde değişimin işaretleri görülmeye başlanır ve kadınların toplumsal konumları güçlenir.

2003 yılı, Yağlar Köyü için bir dönüm noktasıdır. Köylüler içinde buldukları ekonomik sıkıntıları aşmak için arayışlara girer, bir yandan tarım işçisi olarak çalışmaya gitmekte, öte yandan da evlerinde besledikleri birkaç hayvandan elde ettikleri sütü mandıraya satarak geçimlerini sağlamaya çalışmaktadır. Kadınlar 10 liraya, erkekler ise 15-20 liraya gündeliğe gitmelerine, bütün gün tarlada çalışmalarına karşılık geçinemezler (2006 yılında tarım işçisinin günlük ücreti). İşte bu durum, 48 yaşındaki ortaokul mezunu Necibe Tuğrul’u arayışa götürür. Televizyonda izlediği bir haberde, kırsal alanda kadınların kuracakları kooperatiflere destek verileceğini işitir. Tuğrul, kooperatifin kuruluş düşüncesinin ortaya çıkışını şöyle anlatmaktadır: “2002 yılında televizyonda yayınlanıyordu bu, kırsal alanda sosyal destek projesi... Ben de dedim ki kızıma ‘Biz’ dedim ‘böyle bir şeye el atsak, nasıl olur?

görüşmeden.

²¹ Ayten Seçen’le Firdevs Gümüsoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

Biz bayanlar olarak, Şey olur mu, başarılı olur muyuz?’ diye. Kızım, ‘anne’ dedi, ‘çok güzel bir fikir’ dedi. ‘Sen’ dedi, ‘istedikten sonra bu işi başarısın. Çünkü içinde istek var’ dedi”.²² Necibe Tuğrul’un kızı o sıralar, Adnan Menderes Üniversitesi Kooperatifçilik Bölümü’nde öğrencidir. Necibe Tuğrul’la kızı baş başa verip, kooperatifi nasıl kuracaklarına karar verirler. Necibe Tuğrul’un köyden yedi kadını ikna etmesiyle birlikte, hazırlıklara girilir. Tuğrul’un önderliğinde başvuru bu proje, “Kırsal Alanda Sosyal Destek” çerçevesinde, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ile Devlet Bakanlığı Sosyal YardımlaŐma ve Dayanışmayı TeŐvik Fonu’nun işbirliği sonucu yaşama geçirilen bir projedir. Burada, kırsal alanda kooperatifleşmeyi destekleyerek yoksullukla mücadele etmek amaçlanır. Bu proje çerçevesinde kadınların kurdukları kooperatiflere bir defalık faizsiz kredi verilir: “Bu proje, zaten damızlık süt sağıcılığı alanında sosyal destek projesi. Onun için her ortağa ikiŐer tane gebe düve, ikiŐer buçuk milyar ahır kredisi gelir desteği, tabi silaj makinesi, soğutma tankımız da var. Ortaklarımız borçlandı...”²³ Projenin hazırlanma sürecinde, kadınlar bir araya gelir ve ne yapmak istediklerine karar verirler. Projenin yazımında ise Necibe Tuğrul’un kızının yardımı alınır. Kooperatif kurucuları, ilçe tarım müdürü ve kaymakama yazılı ve sözlü olarak niyetlerini anlatırlar. Proje başvurusunu Ankara’ya iletirler. Bir süre sonra, kooperatifin kuruluş onayı çıkar ve 21 Kasım 2003’te, ilk genel kurullarını yaparlar. 12 Mart 2004’te de hayvanları gelir: “Ortak yazmakta önceleri zorlandım sonra sonra katılanlar oldu. 25 – 30 kişiydi... Ondan sonra genel kurul yaklaşınca, biz genel kurul yapcaz... O gün sabahdan başladılar yazılmaya... Kiraz’da Belediye’de oldu ilk genel kurulumuz. Bütün Şeyler geldi, il müdürlükler... Biz genel kurul yapma hazırlığındayız, onlar ortak yazılma Őeyindeler... Tabii yüzün üzerindeki ortakları yazmadık biz. Şimdi herkes üye almak istiyo...”²⁴ Eylül 2007 tarihi itibarıyla kooperatife 103 kadın üyedir.

Kooperatif resmi olarak onaylandıktan sonra, ahırları olmayan ya da elverişsiz olan üyelerin ahırları projeden gelen parayla yaptırılır. Bu sırada, kooperatifin yönetim yeri, soğutma tankı vb ihtiyaçlar için mekân sorunu

²² Necibe Tuğrul’la Firdevs Gümüşoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

²³ Necibe Tuğrul’la Firdevs Gümüşoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

²⁴ Necibe Tuğrul’la Firdevs Gümüşoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

gündeme gelir. Kadınlar bu sorunun da üstesinden gelirler. Taşınmalı eğitim nedeniyle 13 yıldır boş duran ilkokul binasının, kooperatif için işlevsel bir mekân olacağına karar verirler. Böylece binanın mülkiyetinin kooperatife devredilmesi için, kaymakamlığa başvurular: “Bomboş çok hasar almış, harabe halinde bi okuldu... Bakımını yaptırdık boyasını badanasını... O sıralar çok yoğunum, devamlı misafir geliyordu. Onları eve alıyodum. O arada kooperatif hiç bi imkânı yok ki, bişey getirip versin ondan devamlı oraya koşuyodum bide işçilerin yemeğini yetiştiriyodum. Kaymakam Bey’e gittim. Kaymakam Bey’le açık olarak görüştim, İlçe Milli Eğitim Müdürü’yle Kaymakam Bey görüşmüşler. Beni aradılar bi gün, ‘gel evrağını hazırladık al’ diye. Sonra gittim ‘gözün aydın size okul binasını kooperatif binası olarak hiç bi bedelsiz verdik’ dedi. ‘Bundan sonrasını size bırakıyoz’ dediler. Ben de, ‘sizin hiç bi zaman yüzünüze geri getirmiyom, söz veriyom’ dedim.”²⁵ Kadınlar, eski okul binasını kooperatif merkezine dönüştürürler. Bu arada, kooperatif bölümünden yeni mezun Bekir Özen’i de kooperatif müdürü olarak işe alarak, her türlü yazışmalar ve işleyişle görevlendirirler. Günümüzde kooperatifte, Bekir Özen ve süt kamyonun sürücüsü dışında erkek çalışan bulunmamaktadır. Kooperatif kurucuları Bekir Özen’in iş tanımının altını özellikle çizmektedirler: “Yönetim olarak karar alıyoz, o bilgisayarda yazıyo... Tabi fikrini söylüyo... Önemli olan bizim fikrilerimiz... Yönetim kurulu olarak imzamızı atıyoz.”²⁶

Kadınlar Kurumlarla Tanışıyor, Başarılı İlişkiler Kuruyor

Projelerin düşünsel alt yapısını hazırlayan Yağlar Köyü kadınları, yazdırdıkları projeleri söz konusu kurumlara kabul ettirme ve bürokratik süreci takip etme konusunda da önemli bir beceri kazanmışlardır. Onlar, kooperatifin kuruluş sürecinde üç boyutlu kurumsal ilişki yaşamışlar. Bunlar, devletin ilçe düzeyindeki kurumlarıyla başlayan ve Ankara’da son bulan birinci halkadır. İkincisi ise, Adnan Menderes Üniversitesi ile kurulan ilişkidir. Bu ilişki üniversitenin önerisi doğrultusunda, on kişilik bir grup olarak, modern koşullarda yapılan süt üreticiliği eğitimi almaları nedeniyle kurulmuştur. Üçüncüsü de, bankalarla kurulan ilişkidir. Bunların dışında medya, araştır-

²⁵ Necibe Tuğrul’la Firdevs Gümüşoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

²⁶ Necibe Tuğrul’la Firdevs Gümüşoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden

macılar ve meraklılarla kurulan kişisel ilişkiler de bulunmaktadır.

Kadınlar, kooperatifin kurulma kararına dek yolunu dahi bilmedikleri; kaymakamlık, belediye, ilçe tarım müdürlüğü, ilçe milli eğitim müdürlüğü, Tarım Bakanlığı yetkilileri, Adnan Menderes Üniversitesi öğretim üyeleri vb kişilerle, hem kişisel hem de kurumsal düzlemde ilişkiler kurmuş ve bu ilişkileri geliştirmişlerdi. Bu kurumlardaki yetkililerin yakın ilgisi ve desteği, kadınların özgüven artışlarında önemli bir rol oynamıştır. Bu ilişkilerin düzeyi öyle boyutlara ulaşmıştır ki, kendileriyle görüştüğümüzde; “Kaymakam Bey’e dün uğradım”, “bakanlığın misafirhanesinde yer ayırdılar, Ankara’da şeylen tarım köy işleri bakanıyla görüştük”, “Tarım Bakanlığından X Hanım’la görüştüm”, “bi aile gibi olduk il müdürüyle, şube müdürüyle”, “dekan hanım bizi yemeğe aldı” vb sözler, yaşamlarındaki sıradan bir anlatıya dönüşmüştür.

Söz konusu ilişkiler arasında Yağlar Köyü kadınlarını en çok etkileyen ve yaşamlarına farklı bir gözle bakma ve dönüştürme olanağı sunan gelişme on kadının, Isparta’ya SDÜ Ziraat Fakültesi’ne giderek aldığı, üç günlük eğitimidir.²⁷ Bu eğitime katılan kadınlar üniversiteye eğitim için gidiş kararını, yolculuklarını, üniversitenin kendilerini karşılamalarını, derslikleri-laboratuvarları gezmelerini, üç günlük dersi büyük bir mutluluk ve gururla anlatmaktadırlar. Eğitime katılan kadınlardan ikisi lise, diğerleri ortaokul ve ilkokul mezunudur. Liseyi bitirenlerden Ayten Seçen üniversiteyi kazandığı halde, o yıl ürünlerde büyük bir zarar yaşadığı için ailesine yük olmamak için kaydını yaptırmamıştır: “Kardeşlerimden biri hukuk fakültesindeydi. Şimdi hâkim. Diğer kardeşim de askerde. Ben de üniversiteyi kazanmışım. Adam çiftçi (babasından söz ediyor. FG.) 15 – 20 dönüme yakın arazisi var. Ama ektiği patates tarlada kaldı. Düşün, askerdekine para gönderecek, üniversitedekine para gönderecek ve bana para gönderecek benimki kaldı

²⁷ Bu makale yazılırken, kooperatif başkanı Necibe Tuğrul ve Yönetim Kurulu Üyelerinden Zekiye Şahin Almanya’da bulunmaktaydı. Davet DGRV (Almanya Kooperatifler Konfederasyonu Türkiye Temsilciliği) tarafından yapıldı. Geçen yıl, Almanya’daki üst düzey kooperatif yöneticilerinin, Türkiye de kooperatifçiliği incelemek için, ilk örnek olması itibarıyla Yağlar Köyü’nü ziyaret ederek incelemelerde bulundular. Türkiye’de bir ilki gerçekleştiren kadınları, Almanya’da görmek ve katkıda bulunmak istediler. Temsilcilik Kalkınmada öncelikli illerdeki kooperatiflere eğitim vermektedir. Bu bağlamda, Kastamonu’daki kooperatifçilere yönelik bir eğitime, Yağlar Köyü kadınları da davet edilmiştir. Eğitim, oradaki sistemi görmek ve teknik bilgiler edinmek amacı ile düzenlenmiş. Eğitimin, kadınları nasıl etkilediğini daha sonra araştırmak mümkün olacaktır.

o zaman”²⁸

Daha önce hiçbir üniversiteyi yakından görmemiş olan kadınların dünyalarında, üniversitede geçen üç gün boyunca büyük bir pencere açılır. Kadınlar, üniversiteden aldıkları eğitimi şöyle anlatıyorlar: “Süleyman Demirel Üniversitesi’ne gittik... Her tarafı gezdik gördük. Ben ‘keşke öğrenci olabilseydim’ dedim görünce... Hani her şey çok güzeldi. Ondan sonra hijyenik... Mesela ellerimiz tertemiz yıkandı, kan aldılar. Pembe bir yere şeyin üstüne bastırdılar. Parmağımız, elimiz temiz emme kaç tane mikrop var üzerinde... Mikropları gösterdiler, yeni sağım tekniklerini gösterdiler, hayvan beslemeyi... Kendimize daha şey olarak gördük, hani onlar daha bilinçli eğitilmiş, ama şanslı hissettik oraya kadar gidip onlardan eğitim görüverdik diye... Eğitim görmek çok önemli onlar da çok sıcakkanlı insanlardı...”²⁹ Necibe Tuğrul ise SDÜ’deki eğitim için şunları söylemektedir: “Valla, hiç yaşamadığımız bi şeydi... Bi de orda o kadar çok ilgi gösterdiler ki bize. Dedik ki köylü bayanları o derece karşılamazlar, diye tedirgin olurken ordaki dekanlarımız sağ olsunlar, bizi çok güzel şekilde arabadan inmeden çıktılar karşılamak için... Onların da o ilgisini gördükten sonra biz rahatladık orda... Ertesi gün saat dokuzda eğitime, derse başladılar. Orda bütün slaytlardan geçiriyo, zaten orda geçen bütün konuları slaytlardan gösterdiler. Avrupa Birliği’ndeki durumu, Türkiye’deki durumu... Arasındaki farkı, orda bize detaylıca gösterdiler... Biz de tabi onların bilincine varınca, bizim köyde yaptığımız işlerin daha ilkel olduklarını, daha yanlış olduklarını orda anladık... Son gün sınava aldılar, gelceğimiz gün onların karşılığında sertifika verdiler bize orda...”

FG: Herkes başarılı oldu mu?

Tabi başarılı oldu, herkes öğrendikleri her şeyi dile getirdi... Bayanlarımız, hiçbir eli kalem tutmayan bayanlarımız, orda bişey öğrenmeye çabaladılar. Mesela hayvanların temizliğini bilmiyolardı. Üniversitenin tesisi vardı, onları gezdirdiler, gösterdiler. Ondan sonra peynir yapımını...³⁰

Kadınlar üniversitede gördükleri eğitim sonucu edindikleri bilgiyi, köye döndüklerinde diğer kooperatif üyeleriyle paylaşırlar. Böylelikle daha

²⁸ Ayten Seçen’le Firdevs Gümüsoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

²⁹ Fatma Yeşil ile Mutay Özetemiz’in 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden

³⁰ Necibe Tuğrul’la Firdevs Gümüsoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden

sağlıklı süt üretimi ve hayvan bakımı gerçekleőtirdiklerini söylüyorlar: “Ben anlattıkça anlattıkça, mikroplarla ilgili, güğümlerle ilgili, bu sağım makineleriyle ilgili... ‘Ben’ dedim ‘her hafta bu makineyi söküyorum ilaçlar sürüyorum geri takıyorum’ dedim. Siz de bunu yapın, onlar da yapıyolardı. Tabi ben hiç değilse bir haftada yapıyorsam, onlar 15 günde yapıyorlardı. Öyle işte, demek ki biraz eğitimin de farkı var... Mesela sütler kesildiği zaman, dediler ‘sütler kesik’. O zaman dedim, ‘makinenizi bir sökün takın, ondan sonra olmadıysa, süt koyduğunuz güğümünüzü güzelce yıkayın. Bi de hayvanlarınıza biraz dikkat edin memesinde bir şişlik var mı, rahatsız mı bir onlara bakın’ diyoruz o şekilde öğretiyöz.”³¹

Eğitim alan kadınların, kooperatif kurulmadan önce dağarcıklarında bulunmayan sözcüklerden, “hijyen, bakteri, mikrop, modern üretim, slayt, teknik, proje, AB” vb sözcükleri yerinde kullandıklarını görmek oldukça dikkat çekiciydi. Ayrıca konukların yanında birbirlerine “Necibe Hanım, Zekiye Hanım” vb biçimde hitap etmeye özen gösteriyorlardı. Bunu yanı sıra, giyimlerine ve davranış biçimlerine daha çok dikkat etmeye başladıklarını dile getirmektedirler: “Titizlik vardı burada, ama biraz daha kıyafetlerine dikkat eder oldular. Konuşmalarına, mesela karşısındakini üzmemek için nasıl konuşmaları gerektiğini anladılar. Ne bileyim, böyle şeyler... Açıldılar, daha doğrusu görüşleri farklılaştı, düşünceleri farklılaştı...”³²

Ekonomik Özgürlük, Özgüven Kazanma ve Saygınlık

Kooperatifin kuruluşundan önce Yağlar Köyü kadınları, üretimin bütün süreçlerinde yer almakla birlikte, aile içi kararlara katılma hakkından yoksunlardır. Kadınların ürettikleri ürün üzerinden tasarruf hakkının olmaması, ailede kocaya, kayıvalide ve kayınpedere, hatta erkek çocuklarına karşı bağımlılıkları da özgüvenin gelişmesini engelleyen etkenler arasında sayılabilir. Kooperatifin kuruluşuna dek kadınların yaşamı, aile, akraba ve komşularıyla sınırlı bir toplumsallık içermekteydi. Kiraz’a, Ödemiş’e ve İzmir’e gitmek eğer bir zorunluluk mevcutsa olanaklıydı. Oysa kooperatif kurulduktan sonra kadınların farklı mekânlara gitmeleri gündeme gelmiştir. Artık, bankaya gitmek, bankadan para çekmek, kazancını harcamak ve eşikle

³¹ Ayten Seçen’le Fırdevs Gümüőöđlü’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

³² Ayten Seçen’le Fırdevs Gümüőöđlü’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

birlikte kararlara katılma hakkı ortaya çıkmıştır: “Süt veriyorum, karşılında üç beş kuruş... Buradan masrafımı alıyorum, yiyecek masrafımı alıyorum gereken yerlere verebiliyorum. Başka bir gelirim yok çünkü... Parayı nereye harcayacağımızı beraber düşünürüz. Eşim ‘şuraya vercez’ derse, konuşuruz. Öncelik olan nere, önce veririz. Gerekmiyorsa, sona, bi dahaki aldığımız süt parasına bırakırız. Doğrusu böyle olması lazım... Mesela kızım okuyodu (Kızı İzmir’de üniversitede öğrencisiymiş. Görüşme sırasında yeni mezun olmuştu. FG). Onun ihtiyacı ne kadarsa bir lira, yüz lira her neyse... Önce kızıma, yatıracağım... Ondan sonra mutfak masrafı... Ben zaten dıştan az şey alıyorum çünkü genelde et evimizdedir yumurta evimizde süt evimizde peynir evimizde”³³ Görüldüğü gibi kadınlar, paranın nereye harcanacağına eşleriyle birlikte, zaman zaman da kendileri karar vermektedir. Özellikle kız çocuğun eğitimi, Yağlar Köyü kadınları için “ekonomik özgürlüğün” kazanılmasında ilk adım olarak görülmektedir. Bu nedenle “mutfak masrafından” önce eğitime ayrılacak para düşünülür. Dolayısıyla, çocukların eğitim harcamalarının önceliğine, miktarına ve zamanına karar verenler de kadınlardır.

Kooperatif, üyelerine süt bedeli karşılığı olan paranın düzenli olarak ödemelerini yapmaktadır. Düzenli ödeme ve haksız kazanç sağlamama konusunda titizlik gösteren kadınlar, “kazançlarını ödeme biçiminin bile kendilerini özgürleştirdiğini” dile getirmektedirler. Önceleri, eşlerinin verdikleri parayla harcamalarını yapan kadınlar, kooperatifle birlikte zarflara konan paralarını her ay düzenli olarak kooperatif binasında bir araya gelerek alıyorlar. Yönetim kurulu üyesi olan, ortaokul eğitimini tamamlamadan, okuldan ayrılan Zekiye Şahin, maaş dağıtımından sorumlu olanlar arasındadır: “Maaş gibi... Biz bankadan alıyoruz, üyelerimizin hakkı kaç paraysa dağıtıyoruz. Kendimiz getiriyoruz Kiraz’dan buraya... Necibe Ablaylan (Konuşması kayda alındığı için düzeltiyor. FG), Necibe Hanım’la ikimiz alıp geliyoruz. Burada Bekir Bey, Semiha Hanım, dördümüz sayıyoruz. Hepsini, iki elden üç elden, sayıyoruz, katıyoruz yanlışıımız yok!”³⁴

Kooperatifle birlikte Yağlar Köyü kadınları arasında dayanışma duygusunun yanı sıra unutulmaya yüz tutmuş imece yeniden filizlenmeye başlar.

³³ Ayten Seçen’le Firdevs Gümüsoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden

³⁴ Zekiye Şahin’le Mutay Özetemiz’in 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden

Kadınlar, birbirlerinin bahçelerine bezelye, fasulye vb sebzeleri toplamaya her zamankinden daha büyük “gayretle” gittiklerini belirtmektedirler. Tarım işçisi olarak çalışmaya devam eden kadınlar, ihtiyaçları olmasına rağmen toplantı günlerinde “gündeliğe” gitmeyip, kooperatife gelmeyi tercih etmektedirler. Necibe Tuğrul da, kadınların birbirlerinden hem öğrenme, hem de öğretme ilişkisini yaşadıklarını söylemektedir: “Bayanlar mesela hiç köyde birbirini görmüyodu. Şimdi toplantıları oluyo, genel kurullarımız oluyo, bazı eğitimlerimiz oluyo, il müdürlüğünden eğitim vermeye geliyolar. Bayanlarımız birbirine karşı daha ilgili oluyo, bize eğitim veriyolar, öğretiyolar, o şekilde bayanlarımız daha atik oldular...”³⁵

Aile İçi İşbölümünde Değişim ve Dayanışma

Kooperatifle birlikte, aile içi işbölümünün değişmeye başladığı görülmektedir. Bu durum, kadınların ev dışında geçirdikleri zamanın artması ve söz konusu zamanın niteliği ile de ilgilidir. Çünkü kooperatif üyesi kadınlar kurumsal ilişkilere, eğitim ve kooperatifi ziyarete gelen konuklara zaman ayırmak durumunda kalmaktadır. Bunun dışında, kooperatifin temizliği, kooperatif nöbeti, konuklara sunulacak ikramların hazırlanması, yönetim kurulu toplantıları, sorunların konuşulması için sık sık bir araya gelmek zorunda kalmaktadırlar. Kadınların yaşamındaki bu değişim, başarılarının ses getirmesi, aile içinde saygınlıklarının artmasına yol açmıştır. Yönetim kurulu üyesi Ayten Seçen, ilk olarak SDÜ’de eğitime gidişleriyle başlayan ailesindeki değişimi şöyle anlatmaktadır: “Evde kayınvalidem var, kayın dedem var, eşim var, iki tane çocuğum var ve ben varım. Onlar eğitime gitmeme, ‘tamam’ dediler. ‘Biz yardımcı oluruz’ dediler. Kayınvalidem dedi ki ‘ben yemekleri yaparım’. Ondan sonra eşim ve oğlum var, onlar dedi ‘biz hayvanlara bakarız, sen rahat git, gel’ dedi. ‘Burayı düşünme’ dedi. Karşı çıkmadılar... Önceleri olsaydı başka... Hayvanları sağmasını da komşum üstlendi, sağ olsun. Herkes değerini anlıyo, aile içindeki değerini anlayabiliyo yani... Aile değerini bilmesede, kadın kendi değerini kendisi anlamış oldu yani... Damdaki sarı öküzden sonra gelen gelinin yeri, Şimdi daha bir farklı...”

FG: Nasıl farklı?

-Mesela önce insan, önce kadın, insan önce, hayvan sonra... Kadınlar

³⁵ Necibe Tuğrul’la Firdevs Gümüşoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

önce kendilerini ezdirmesinler bunu söylemek isterim, kendi değerlerini bilsinler... Eğer, mesela, ailede bir kadın olmadığı sürece o ailenin halini bir şöyle kendilerini dışarı çeksinler, bir, bilemedin iki gün... O ailenin halini dışardan izlesinler ve o zaman kendi değerlerini çok iyi anlayacaklar. Herkes aç kalır, evi pislik götürür, hayvanlar telef olur... ”³⁶

Erkekler de, kadınların zihin yapılarında ve toplumsal ilişkilerindeki, dolayısıyla ailelerindeki değişime uyum sağlamış görünmektedirler. Yağlar Köyü’nden İbrahim Orhan şöyle demektedir: “Kadınlar beyine inek sağdırdı, ahır temizletti, güğümleri yıkattı. Biz yapıyoruz bu işleri, söz onların!”³⁷ Necibe Tuğrul’un eşi de bu değişimden etkilenir ve evdeki sorumlulukları artar: “Mesela beyim, daha öncekine nazaran daha çok işlerime yardımcı oluyo... Tabi önceden hiçbi şeylen bağım ilgim yoktu. Sadece evi yönetiyodum, bide tarla işini... Şimdi dışarıda da işim çok oluyo. Mesela misafirim oluyo dışardan gelen oluyo, toplantılara katıldığım zamanlar oluyo... Bu sefer de beyim evde hayvanlarımıza bakıyo, sağımını yapıyo, önceleri yapmazdı”³⁸

Yağlar Köyü’nde erkekler de kadınların başarılı olduklarını belirtmekte, işbölümünde üzerlerine düşen görevi yerine getirmek istediklerini söylemektedirler. Kooperatifin kuruluş aşamasında, önceki yıllarda yaşanan kooperatif deneyimi sırasında yüzde yüz geri ödemeli krediler nedeniyle her şeyini kaybeden erkek üyeler, bu girişimin de başarılı olamayacağı kaygısını taşıdıkları için karşı çıkmışlar. Bu çalışmanın kendilerine olduğu gibi, bütün topluma örnek olduğunu söylemektedirler: “Bak! Ne demişler: Bir elin nesi var, iki elin sesi var! Toplum olarak bu dayanışmayı yapmamız lazım. Ne güzel bir örnek oldu... Kadınlarımız, toplandı, bir birlik oldu. Bunu başka şeylerde de yapmamız lazım”³⁹ diyen Dirik’in sözlerini bir başka köylü şu sözlerle desteklemektedir: “Şimdi bak, kadınların şurda toplanıp bu işi yapcaz demeleri bile büyük başarı... Bundan sonra gelenler (genç kuşaklara örnek olacağı belirtiliyor. FG) daha büyük başarı yakalayabilir... Yalnız, başındaki kadın, başkanları başarılı... Başkanımız, şimdi... Başarılı, doğ-

³⁶ Ayten Seçen’le Firdevs Gümüsoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

³⁷ İbrahim Orhan’la Hasan Güler’in 17 Mayıs 2006’da Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

³⁸ Necibe Tuğrul’la Firdevs Gümüsoğlu’nun 23 Ekim 2005’te Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

³⁹ Hüseyin Dirik’le Hasan Güler’in 17 Mayıs 2006’da Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

ruyu konuşalım! Hiçbir noksanlık yapmıyo, çalışıyo. Şimdi, gönül ister ki kadınlarımız çantasını sırtına atsın, İzmir pazarına, İstanbul pazarında peynir yeri kursun...’’⁴⁰ Erkekler, kadınların kooperatif çalışmasının sınırlarını daha da geliştirecekleri, sütlerin yeni pazarlama olanaklarına kavuşturacakları umudunu dile getirmektedirler. Çünkü kadınların emeği paraya dönüşmüştür ve ‘‘Para gelen yere kötü davranılır mı?’’⁴¹ diye sormaktadırlar.

Kooperatifle birlikte Yağlar Köyü’nde, geleneksel aile içi işbölümünde değişim sürecine girilmiştir. Başlangıçta, ailenin yaşlılarının ve erkeklerin bu işbölümüne kısa süreli de olsa direniş söz konusu olsa bile, bu sorunun üstesinde gelinmiştir. Kooperatif bir süre sonra başarının işaretlerini vermeye başladığı zaman, aktif çalışma içine giren üyelerin eşleri, özellikle erkek çocukları, kayınvalideleri hatta kayınpederleri daha önce üstlenmedikleri kadar, ev işleri, hayvan bakımı vb işleri üstlenmişlerdir. Ayrıca bu sürece komşular da dahil olmuştur. Yağlar Köyü’nde, ‘‘Komşularımız kardeşimiz gibidir’’ diyen kadınların çokluğu, ailenin yetiştiremediği işlerde komşu desteğine duyulan gereksinme, dayanışmanın gelişmesine de katkıda bulunmuştur.

‘‘Kadınlar, Borcuna Daha Sadık!’’

Ertürk, Hindistan örneğinden hareketle kadınların kredi borçlarının geri ödemesi konusunda titiz olduklarını belirtmekte, banka yetkililerinden alınan bilgiye göre, kadınların ödemeleri diğer müşterilere göre yüzde 90 oranında gerçekleştiği görülmektedir.⁴² Bu durum, Yağlar Köyü kadınları için de geçerlidir. Kadınlar, 2003’te aldıkları kredi borçlarının ilk ödemelerine Mart 2007’de başladılar ve Haziran ayı sonunda ödemeleri bitirdiler: ‘‘Ödemeler konusunda projede yer alan 103 ortağımızdan 90 tanesi bu süre içinde ödemelerini yaptı. Diğer 10 üreticimiz ise, çeşitli nedenlerden dolayı ödeyemediler ve ek süre talep ettiler. Bu süre 2007 yılı Kasım sonu olarak belirlendi.’’⁴³

Necibe Tuğrul, kadınların erkeklere göre borçlarına daha sadık olduklarını belirtmektedir: ‘‘Bayanlarımız borcuna çok sadık, şimdiden Mart ayındaki

⁴⁰ İbrahim Orhan’la Hasan Güler’in 17 Mayıs 2006’da Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

⁴¹ İbrahim Orhan’la Hasan Güler’in 17 Mayıs 2006’da Yağlar Köyü’nde yaptığı görüşmeden.

⁴² Yakın Ertürk, Agm, s. 65

⁴³ Yağlar Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Müdürü, Bekir Özen’le Firdevs Gümüšođlu’nun 27 Ekim 2007’de yaptığı görüşmeden.

borçlarını düşünüyorlar... Valla erkekler olsa bunu düşünmez..."⁴⁴

Ayten Seçen de şöyle demektedir: "Şimdi, erkek çözümü kolay yönde buluyor. Oysa kadın düşünerek çözüyor, çözüm yollarını arıyo, bulamazsa diğerine soruyo, nasıl çıkabiliriz diyo... Yani ince düşünür, daha doğrusu, bir borcu olduğu zaman uykusu gelmez kadının, bir yere borcu varsa, önce ilk onu sağlar... Ama erkek gider içer, o sıkıntıyı unuttur..."⁴⁵

Sonuç

Küreselleşme politikalarına bağlı olarak, ülkemizin uygulamaya giriştiği yapısal uyum programları çerçevesinde ülkemizin tarımı büyük bir yara almıştır. Tarımsal ürünlerden sanayiye hammadde olan ürünlerin üretimlerine sınırlama getirilmesi, süreç içinde üretiminin durması küçük toprak sahiplerini ve topraksız köylüleri daha da yoksullaştırmıştır. Bunun yanı sıra tarımsal üretimde girdilerin artışı, pazarlama olanaklarının sınırlılığı, aracı ve tüccarların belirlediği fiyatlar, köylüleri sorunlarla baş edemez bir noktaya getirmiştir.

Bu makale çerçevesinde İzmir'e bağlı, Kiraz ilçesinin Yağlar Köyü'nde kadınların girişimiyle kurulan Yağlar Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, büyük bir firmayla anlaşma yaparak, başlangıçta günde 600–700 litre süt satarken, şimdi 6000–7000 litreye çıkarmayı başarmışlardır. Kadınların kooperatifleşme süreci; onların kurumlarla, farklı kesimlerden insanlarla tanışmalarına (Bakanlık, il, ilçe düzeyinde yetkililer, öğretim üyeleri, medya mensupları vb), eğitim almalarına ve ülkemizin kamuoyunun dikkatinin çekilmesine yol açmıştır. Bu makalenin yazımı sırasında Alman Kooperatifler Birliği'nin davetlisi olarak eğitim için, Almanya'da bulunmaktadır. Bu ilişkilerdeki çeşitlilik ve derinleşme, kadınların toplumda saygınlığının artmasına, özgüven gelişimine, aile kurumu içinde işbölümünün değişmeye başlamasına neden olmuştur. Erkekler, kadınların başarısından övgüyle söz etmektedir. Çünkü dört yıllık kooperatif deneyimi, üyelerin ekonomik durumlarının iyileşmesine yol açmış, gelecekte daha da iyi olacağını ipuçlarını vermiştir.

Ertürk'ün "Tamil Nadu Kadınının Kalkınması Projesi" üyesi kadınlar için

⁴⁴ Necibe Tuğrul'la Firdevs Gümüsoğlu'nun 23 Ekim 2005'te Yağlar Köyü'nde yaptığı görüşmeden.

⁴⁵ Ayten Seçen'le Firdevs Gümüsoğlu'nun 23 Ekim 2005'te Yağlar Köyü'nde yaptığı görüşmeden.

ortaya koyduğu gerçek, Yağlar Köyü kadınları için de geçerlidir: “Katılımcı kadınlar için önemli ölçüde gelir artışları sağlamıştır. Ancak, projenin başarısı, ekonomik değer ve girişimci kadınlar yaratma ile sınırlı olmayıp, örgütlü dayanışma ağlarının oluşumu ile kadınların konumunda önemli değişmeleri yönlendirmiştir. Bunlar özete şöyle sıralanabilir:

1. Kadınları dünyalarının genişlemesi,
2. Dış kurumlara aşinalık
3. Kolektif güçten kaynaklanan özgüven kazanma
4. Yeni rol ve ben imajının gelişmesi,
5. Hane içinde itibarın artması⁷⁴⁶

Yağlar Köyü kadınları dört yıl gibi kısa sayılabilecek bir zaman diliminde, yukarıda belirtilen özelliklerin tümüne sahip olmuşlardır. Hatta ülke sınırlarının aşan bir başarı kaydederek, yurt dışında da seslerini duyurmuşlardır. Bu açıdan kadın kooperatifleri; küreselleşme politikaları çerçevesinde yoksulluğa direnme, demokrasi kültürü oluşturma ve kadınları özgürleştirme örgütlenmeleri olarak kabul edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Chossudovsky, Michel (1999), Yoksulluğun Küreselleşmesi, Çev: Neşenur Domaniç, Çiviyazıları, İstanbul
- Ecevit, Yıldız (2000), “Çalışma Yaşamında Kadın Emeginin Kullanımı ve Kadın Erkek Eşitliği”, Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, TÜSİAD Yayınları, İstanbul
- Ertürk, Yakın (1994), “Kadın Girişimcilerinden Girişimcilikte Örgütlü Dayanışma Yaklaşımı: Hindistan’dan Bir Örnek”, İÜ Kadın sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı: 2, İstanbul
- Günaydın, Gökhan (2002), Küreselleşme ve Türkiye Tarımı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, Ankara
- Kazgan, Gülten (2003), Tarım ve Gelişme, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Kızıldağ Nergis, Nermin (2001), Türkiye’de 1980 Sonrasında İzlenen Tarımsal

⁴⁶ Yakın Ertürk, Agm, s. 65

Kooperatifçilik Politikaları ve İzmir İlindeki Uygulamaları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, EÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir

İnternet Kaynakları

Ecevit, Yıldız, Türkiye’de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım, <http://www.oit.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/kadingirisim.pdf>

<http://www.ilo.org>

kirsal_kalkinma_politikalari_bulentg.pdf

Sözlü Tarih Yöntemiyle Görüşülen Kaynak Kişiler

Necibe Tuğrul (51 yaşında)

Ayten Seçen (48 yaşında)

Zekiye Şahin (39 yaşında)

Fatma Yeşil (43 yaşında)

Bekir Özen (28 yaşında)

Hüseyin Dirik (50 yaşında)

İbrahim Orhan (56 yaşında)

(*) Bu makalenin bir bölümü, 10. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi’ne sunulmuştur. (28-30 Kasım 2007, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara)

Makalenin hazırlaması için çalışma arkadaşlarım ve öğrencilerimle Yağlar Köyü’ne dört kez gidilmiş, kooperatif üyeleri ve köylülerle görüşmeler yapılmış ve kayıt tutulmuştur. Daha sonra, kooperatif başkanı Necibe Tuğrul ve müdürü Bekir Özen’le, telefon ve internet üzerinden iletişim sürdürülmüştür.

20 Ekim 2005 tarihinde başlayan ve 2007 yılı sonlarında tamamlanan bu araştırmaya çok sayıda kişinin katkısı olmuştur. Başta Necibe Tuğrul olmak üzere, görüşme yaptığımız kooperatif üyelerine, üyelerin eşlerine, kooperatif müdürü Bekir Özen’e teşekkür borçluyum. Ayrıca; MSGSÜ Meslek Yüksekokulu’nda Arş. Gör. Hülya Dışkaya ve MSGSÜ’de doktora öğrencisi ve MÜ Öğretim Görevlisi Mutay Öztemiz’e, MSGSÜ Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi Hasan Güler’e, Yüksek Lisans öğrencisi Çilem YeğİN’e, lisan öğrencilerim; Eylem Çevik, Rabia Yaşar, Deniz Meriçli, Eylül Ezgi Seymen’e teşekkür borçluyum.

Birgi Belediyesi Başkan Yardımcısı Salih Kuran’a ise, bu çalışma sırasında bizden desteğini esirgemediği, Yağlar Köyü’ne yaptığımız yolculuklarda yanımızda olduğu ve her türlü sorunumuza çözüm ürettiği için sonsuz teşekkürler.